

IBDIS | We know books
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HAUSHERR, IRÉNÉE

Metoda rugăciunii isihaste / Irénée Hausherr; trad. din franceză de Ioan-Sebastian Clinciu și Ioana-Ecaterina Tomescu. – București: Herald, 2025
ISBN 978-630-336-055-3

I. Clinciu, Ioan-Sebastian (trad.)

II. Tomescu, Ioana-Ecaterina (trad.)

2

Pentru noutăți și comenzi:
www.edituraherald.ro
office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61
Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60
Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Méthode d'oraison hésychaste, Irénée Hausherr S.J.

Orientalia Christiana
Vol. IX – 2, Num. 36, Iunie-Iulie 1927

Pont. Institutum Orientalium Studiorum
Piazza Santa Maria Maggiore, 7
Roma 28, Italia

Textele în greaca veche și latină reproduse sau citate de autor au fost traduse de Ioan-Sebastian Clinciu și de Ioana-Ecaterina Tomescu în limba română direct din textele originale redată în carte.

Irénée Hausherr

**Metoda
Rugăciunii
Isihaste**

Traducere din franceză de
IOAN-SEBASTIAN CLINCIU și IOANA-ECATERINA TOMESCU

Textele în greaca veche și latină reproduse sau citate de autor au
fost traduse în limba română direct din original.

EDITURA HERALD
București

Lectură de specialitate:

Radu Săvulescu

Redactor:

Andreea Tincea

Viziune grafică și DTP:

Ela Stoica

Cuprins

I. METODA	7
II. SIMEON NU ESTE INVENTATORUL METODEI	25
III. MOTIVE PENTRU FALSA ATRIBUIRE. TEORIA MISTICĂ A LUI SIMEON	39
IV. <i>METODA SFINTEI RUGĂCIUNI</i> (Μέθοδος τῆς ἱερᾶς προσευχῆς) REPREZINTĂ TOTUȘI PRIMA EXPUNERE A METODEI	55
V. SPIRITUALITATEA SINAITĂ Ioan Scărarul <i>Centuriile</i> lui Isihie Filotei Sinaitul	65 67 70 75
VI. <i>METODA</i> (Μέθοδος) ȘI SUBORDONAREA SA LA SPIRITUALITATEA SINAITĂ	79
VII. TEXTUL <i>METODEI SFINTEI RUGĂCIUNI</i> (Μέθοδος τῆς ἱερᾶς προσευχῆς)	97
VIII. CUVÂNTAREA LUI SIMEON NOUL TEOLOG	119

I.

Metoda

Problematica isihasmului nu trezește un interes de natură exclusiv istorică – altminteri suficient pentru a câștiga atenția unor cercetători în aceste vremuri când studiile de ascetică și mistică cunosc un veritabil reviriment. Subiectul nu și-a pierdut actualitatea în spațiul răsăritean ortodox¹.

¹ Volumele *Orientalia Christiana* au semnalat un simptom al acestui fenomen. Cel din n. 24, pp. 174-176, se numără printre cele mai grave: în 1912, în Mănăstirea Sfântul Pantelimon (Rusikon) de pe Muntele Athos, un anume Hilarion, alături de bătrânul ofițer rus Boulatovitch, susținea ca învățătură de credință divinitatea numelui lui Iisus, adică cele șase litere din cuvântul „Iisus” (gr. Ἰησοῦς, rus. Исусъ) în greacă și în rusă (în rusă înainte de elidarea literei ъ). Aceste șase litere formau un tot unitar care ar fi însăși realitatea lui Dumnezeu! Or, din această dogmă fundamentală rezultau logic multe altele de un infantilism neverosimil – verosimil doar într-un mediu obișnuit de multă vreme cu o devoțiune pentru numele lui Iisus asemănătoare cu cea propovăduită în scrierile isihaste. De exemplu, *Epistola către monahi*, scrisă de pseudo-Hrisostom (*v. infra*, p. 33). Condamnați de patriarhul Ioachim III al Constantinopolului în data de 12 septembrie 1912, iar apoi deportați pe cale militară, monahii acestei noi secte au continuat să stârnească agitație. În plin război, a fost publicat la Petrograd împotriva lor un document intitulat Сборникъ

Unii consideră isihasmul drept cea mai importantă dintre toate problematicile care reclamă studiul cercetătorilor preocupați de evoluția religiei grecești și slave. Și totuși mai sunt multe de făcut în acest domeniu: textele rămân îngropate în manuscrise frecventate doar de câțiva cărturari, iar dacă unele au fost deja editate și publicate în volume, acelea se dovedesc mai dificil de găsit decât manuscrisele înseși. De pildă, așa stau lucrurile cu *Filocalia Sfinților Neptici* (Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν), ale cărei exemplare, tipărite la Veneția în 1782, au fost numai decât transportate integral în Orient.

În plus, aceste publicații – prea puțin îngrijite critic – pretind anumite analize laborioase și uneori aproape imposibile. În atare condiții, isihasmul ar putea reprezenta, după părerea lui K. Holl, „unul dintre cele mai interesante episoade din istoria ecleziastică greacă”¹. E lesne de înțeles motivul pentru care, până în prezent, doar o mână de truditatori au fost tentați să savureze acest domeniu de interes mult prea costisitor.

Munca preliminară referitoare la istoria doctrinelor isihaste trebuie să înceapă cu publicarea operelor lui Simeon Noul Teolog². Dar, pe lângă doctrine, mai există și metoda

документовъ относящихся къ Афонской имябожической смуть (Colecția documentelor privind problema din Athos legată de Numele lui Dumnezeu), 1916. (Cf. *Etudes*, 20 ianuarie 1914, pp. 145-170).

¹ Karl Holl, *Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen Mönchtum: Eine Studie zu Symeon dem Neuen Theologen*, Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1898, p. 214.

² Unii autori traduc acest nume, Συμεών ὁ νέος θεολόγος, prin „Simeon cel Tânăr, Teologul”. E puțin cam lung: de altfel, nu pare să corespundă cu exactitate textului grecesc. Un atare manuscris (*Vallcellanus E 21* și *Coislin 292*, cel puțin o dată) are fără îndoială lecțiunea Συμεών ὁ νέος καὶ θεολόγος, dar este o excepție. În majoritatea manuscriselor

rugăciunii. Să ne amintim pe scurt în ce constă: metoda comportă un exercițiu dublu – omfaloscopia și repetarea neîncetată a „rugăciunii lui Iisus”: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”. Așezarea într-un spațiu slab sau deloc luminat, lăsarea capului în jos, fixarea ochilor asupra mijlocului pântecului (altfel spus, asupra buricului), căutarea pentru a descoperi acolo „locul inimii”, repetarea acestui exercițiu fără întreruperi, însoțindu-l mereu cu aceeași invocație rostită în sincron cu ritmul respirației (încetinit cât de mult posibil) și, după o îndelungată perseverare zi și noapte în această „rugăciune a minții”, găsirea în cele din urmă a țintei, locul inimii (și odată cu găsirea acestui loc, descoperirea în el a tot felul de minuni și cunoștințe).

Pentru continuarea acestei lucrări, ni se pare oportun să redăm descrierea mai amănunțită a acestei rugăciuni lăsate de monahul Nichifor (Migne P. G. 147: 963-964): „Tu știi că suflul pe care îl respirăm este aerul. Organul prin

se găsește forma Συμεών ὁ νέος θεολόγος. De altminteri, Simeon nu a primit denumirea de „Noul Teolog”, după cum consideră Pontanus, pentru a se distinge de Sfântul Grigorie din Nazianz, nici de Simeon cel Tânăr, stâlplnicul, așa cum preferă Ehrhard (A. Ehrhard, „K. Holl, Enthusiasmus und Bussgewalt beim griechischen Mönchtum”, *Byzantinische Zeitschrift*, 11, 1902, p. 178, n. 1), ci, potrivit lui Nichita Stithatul, pentru ca figura lui să fie apropiată de Sfântul Ioan Evanghelistul, pe care l-a egalat. „Noul Teolog” este echivalent cu „Noul Sfânt Ioan”. Monseniorul Petit planifica odinioară o ediție pentru Simeon. În Paul Mass, „Aus der Poesie des Mystikers Symeon”, *Beitrage zur Geschichte des Christlichen Altertums und der Byzantinischen Literatur. Festgabe Albert Ehrhard zum 60 Geburtstag*, Bonn, 1922, pp. 328-341, domnul Paul Mass a publicat din opera *Iubirile immurilor dumnezeiești* (τῶν θείων ὕμνων οἱ ἔρωτες) poemele 4, 5, 10 și a doua parte din poemul 15.

care expirăm nu este altul decât inima. Ea este cauza vieții și și a căldurii din corp. Inima trage, așadar, suflarea (πνεῦμα) pentru a-și elibera căldura prin intermediul expirației¹ și pentru a-și dobândi temperatura potrivită. Iar cauza acestui sistem biologic² – sau mai degrabă agentul – este plămânul. Fiind alcătuit de Creator dintr-un țesut fin, asemenea unui burduf, el conduce înăuntru și scoate afară aerul din jur fără să obosească. În acest fel inima, atrăgând răcoarea și eliberând căldura prin suflare, conservă și protejează principiul pe temeiul căruia sistemul biologic lucrează la susținerea vieții. Astfel, șezând și adunându-ți mintea, condu-o (mintea) înăuntru pe cale nazală, pe unde merge suflarea către inimă. Împinge-o și silește-o să coboare spre inimă laolaltă cu inspirația. Odată intrată acolo, nu va mai avea parte decât de bucurie și har. Așa cum un bărbat care a fost departe de casă, atunci când se întoarce, nu știe de el în fața bucuriei că s-a învrednicit să-și țină iarăși în brațe copiii și soția, la fel și mintea se umple de o veselie și plăcere negrăită atunci când se unește cu inima. Și atunci, frate, ia aminte să nu plece mintea prea repede de acolo. Căci ea tare se plictisea la început din cauza reclusiunii și a strâmteții celor interioare. Dar după ce se obișnuiește, ea nu mai tânjește după divagații exterioare. Căci Împărăția cerurilor este înăuntrul nostru. Privind-o acolo și căutând-o prin rugăciune curată, consideră toate lucrurile exterioare vrednice de dispreț și ură. Așadar, dacă dintru

¹ Termenul grecesc redat în traducerea franceză prin *la respiration* este mai precis: ἐκπνοή, „expirație” – căldura este eliberată prin expirație. (N. tr.)

² Având în vedere contextul biologic, am ales să echivalăm astfel gr. οἰκονομία („rânduială a casei”, „plan”, „iconomie”, „aranjament”). Varianta traducerii franceze: *combinaison*. (N. tr.)

început intri prin minte la locul inimii, pe care ți l-am arătat, mulțumește lui Dumnezeu! Și slăvește-l și saltă de bucurie și ține-te de această lucrare în toată vremea, iar ea are să te învețe toate cele pe care nu le cunoști. Trebuie să înveți și acest aspect: atunci când mintea ta se află în inimă, ea nu se cuvine să fie tăcută și inactivă, ci să aibă ca lucrare și grijă neîncetată această rugăciune: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă*¹. Și niciodată să nu o părăsești. Fiindcă aceasta, ținând laolaltă mintea nedistrasă, o face inaccesibilă și neatinsă în raport cu momelile² vrăjmașului și o ridică zi de zi la dragostea și la dorul după Dumnezeu. Dacă în ciuda eforturilor tale, frate, nu poți să intri în părțile inimii, așa cum ți-am recomandat, fă ce-ți spun și, cu ajutorul lui Dumnezeu, vei găsi ceea ce cauți. Tu știi că partea rațională a fiecărui om se află în piept. Căci atunci când nu rostim nimic cu buzele, noi grăim în interiorul pieptului, acolo deliberăm, acolo rostim rugăciuni și psalmi etc. În interiorul acestei părți raționale, leapădă orice gând din ea (căci poți dacă îți dorești!) și dăruiește-i rugăciunea *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă*. Și silește-te, în locul oricărui alt gând, să strigi lăuntric această rugăciune în toată vremea. Și cu stăruința potrivită, ți se va deschide negreșit prin aceasta intrarea spre inimă, așa cum ți-am scris – așa cum am învățat și noi din experiență. Și laolaltă cu această luare-aminte mult-dorită și plăcută va veni la tine corul

¹ Ediția citată (*Patrologia Graeca*) prezintă forma lungă a rugăciunii lui Iisus: Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὕπερ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησον με („Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă”). Traducerea franceză a pasajului omite sintagma mediană „Fiul lui Dumnezeu”. (N. tr.)

² Gr. προσβολαί – termen tehnic în spiritualitatea isihastă. (N. tr.)

virtuților: dragostea, bucuria, pacea, precum și celelalte, prin care vei primi răspuns la cererile tale în Iisus Hristos [...]”

În perioada cuprinsă între secolul al XIV-lea și al XIX-lea, metoda a fost expusă de numeroși autori; ea a cucerit Orientul, iar victoria sa a fost consacrată odată cu triumful doctrinelor isihaste – realizare datorată mai cu seamă lui Grigorie Palama al Tesalonicului¹. Întrucât nu ne propunem să scriem istoria doctrinelor isihaste în această lucrare, ne vom mărgini la câteva mărturii cu scopul de a demonstra persistența și dezvoltarea fenomenului respectiv.

În ce privește caracterul perseverent al isihasmului în secolul al XVII-lea, am putea recurge la doi martori occidentali, în mod special bine situați contextual pentru a ne oferi un punct de vedere competent – doi misionari catolici în Orient: Pr. Michel Nau, care a trăit mult timp în Siria, dedică isihasmului un dialog aproape întreg (al XVII-lea) în opera sa *Efigiile Bisericii romane și grecești (Ecclesiae romanae graecaeque effigies)* (Paris, 1680); celălalt martor, Pr. François Richard, un foarte bun cunoscător al doctrinelor ortodoxe

¹ Născut în 1296 la Constantinopol, Grigorie Palama va juca un rol fundamental în controversatul secol al XIV-lea din Bizanț. El apără și teoretizează practica isihastă în cadrul unor tratate grupate în trei trilogii, ca răspuns la obiecțiile oponentilor isihasmului, a căror figură reprezentativă este Varlaam din Calabria. Ca arhiepiscop al Tesalonicului, manifestă o profundă grijă pastorală față de credincioșii săi, așa cum se întvede în omiliile sale, recent traduse și publicate în limba română: Sfântul Grigorie Palama, *Scrieri I: Omilii*, traducere din limba greacă veche și introducere de Pr. Roger Coresciuc, ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim, Iași: Doxologia, 2022. Pentru viața și contextul lui Grigorie Palama, a se consulta monografia scrisă de Jean Meyendorff, *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas*, Paris: Éditions du Seuil, 1959. (N. tr.)

(așa cum putem aprecia după lucrarea sa *Scutul credinței* – Τάρα της πίστεως –, publicată la Paris în 1658), a lăsat o carte deosebit de interesantă despre misiunea sa în Santorini unde se atinge deseori problema isihasmului: „Relatarea celor mai remarcabile evenimente din Santorini, insula din arhipelag, începând cu stabilirea acolo a Părinților Societății lui Iisus. Împreună cu descrierea mai multor lucruri memorabile legate de ritul și credința grecilor din acea vreme și despre focurile subterane care au ieșit din adâncurile mării în anul 1650, alături de multe alte minuni. Dedicată Domnilor noștri de la Adunarea Generală a Clerului [...]”, Paris, Cramoisy, MDCLVII¹. Ajunge să răsfoim această relatare ca să ne convingem de locul pe care îl ocupa atunci isihasmul în rândul doctrinelor specific ortodoxe: principalele dificultăți pe care le-au întâmpinat iezuiții în apostolatul lor printre greci s-au ivit din faptul că atacau teoriile lui Grigorie Palama² și voiau să-și convingă auditoriul că vestitul arhiepiscop de Tesalonic nu a fost în niciun caz un

¹ În orig. fr.: *Relation de ce qui s'est passé de plus remarquable à Saint-Erini, isle de l'archipel, depuis l'établissement des Pères de la Compagnie de Jésus en icelle. Avec la déclaration de plusieurs choses mémorables touchant le rit et la créance des grecs de ce temps, et touchant les feux sous-terrains qui sortirent du font de la mer l'an 1650, avec plusieurs prodiges. Dédiée à nos Seigneurs de l'assemblée générale du clergé.* (N. tr.)

² Polemica anti-palimită întreprinsă de teologii catolici, atât de fervent exprimată în următoarele rânduri citate de I. Hausherr, a început să-și piardă conturul odată cu Conciliul Vatican II (1962-1965). De exemplu, o carte aprobată liturgic ca *Anthologionul grec* (vol. al II-lea, Roma, 1974) este un document reprezentativ pentru receptarea tot mai favorabilă a figurii lui Grigorie Palama în Occident – cum este și audiența generală a Papei Ioan Paul al II-lea din 12 noiembrie 1997, în cadrul căreia teologul isihast este pomenit în rândul unor „mari scriitori” și teologi orientali. (N. tr.)

sfânt. Pr. Richard menționează din capul locului isihasmul în „Catalogul său despre erorile, abuzurile și ereziile care infectează până în prezent Grecia” (cap. XII, pp. 149–150): „Adăugați la aceste erezii pe acea care îi amăgește pe cei mai învățați dintre ei, cum că nici Îngerii, nici Sfinții nu pot vedea Esența divină și că ei nu vor vedea decât lumina care o înconjoară. Grigorie Palama și partizanii săi susțin că această lumină este necreată precum toate lucrările divine, că ea emană din Esența divină și că este realmente distinctă, că există o Dumnezeuire peste Dumnezeuire, că această lumină a fost văzută de Apostoli în timpul Schimbării la Față a Domnului nostru și că noi putem să o vedem chiar și cu ochii noștri trupești. Mai jos vom vorbi despre acest ereziarh răuvoitor [...]”.

Astfel revine la această chestiune mai departe pe un ton și mai fervent. În capitolul XXIII, „Contradicții și persecuții”, la p. 361, se spune: „Ei, [iezuții], au declarat că Grigorie Palama nu merita cinstea pe care grecii i-o acordau în a doua duminică a Postului Mare, când îl prăznuiesc și-i aduc elogii neîntrecute; că el nu era Șoimul Teologiei, așa cum îi spuneau aceia, ci mai curând o apostimă și secătură, după cum îl numea învățatul Caryophylus; că el nu era stâlpul Bisericii, ci o rușine și ruină, potrivit eruditului Patriarh Ghenadie; că nu era trâmbița Evangheliei, ci un mare blasfemator, conform istoriei lui Nichifor Grigoras; că el nu trebuia numit «bucuria lumii» și «slava raiului», așa cum credeau grecii, ci un monstru al ereziilor, cum dă mărturie Arcudius și cum declară Dimitrie Kydones. Într-un cuvânt, [iezuții au afirmat] că acest Palama nu era sălașul Sfântului Duh, ci un ateu, care deși susținea că ar exista mai multe Dumnezeuiri, el însuși nu credea în niciuna, după cum a

remarcat foarte înțelept Langaridius. [Căci] în vremea sa grecii au săgetat mii de anateme împotriva Părinților noștri, spunând că vrem să le răsturnăm credința, să le abolim ritualul (p. 362), să îi seducem pe cei creduli; ei afirmau și că, fiind obligați să dea crezare cuvintelor așezate în cărțile lor, îl vor cinsti pe Palama în pofida noastră. [...] Grecii negau că Palama este un eretic; au fost convinși de propriile lor cărți, de vreme ce Palama învăța, susțin ei, că lumina care a apărut la Schimbarea la Față și a fost văzută de Apostoli era un lucru necreat și realmente distinct de (p. 363) esența divină”.

Acest pasaj este urmat de o relatare a unor dificultăți întâmpinate de Părinți în relația cu palamiții, care, se pare, căutau să-i omoare.

Capitolul XXIV este intitulat: „Pedepsele notabile ale unor partizani ai lui Grigorie Palama”. Începe astfel: „Nu toate opozițiile pe care le-am îndurat au venit mereu din partea grecilor: mulți, fiind de-o credință cu noi, nu au împărtășit aceleași sentimente; în loc să ne ofere o mână de ajutor, conform cu datoria pe care dragostea creștinească o impunea și vocația lor le-o pretindea în vederea înlăturării schismei și ereziei, ei ni s-au împotrivit nouă. Și pentru a le fi pe plac grecilor, au vrut să ne facă să trecem drept niște oameni scandalagii și perturbatori ai liniștii publice, scriind că noi am dat dovadă de temeritate când ne-am propus să-i scoatem pe greci din erorile lor și să condamnăm cultul și cinstea pe care i-o oferă închipuitului lor sfânt Palama”.

În fine, în capitolul XXV, intitulat: „Despre convertirea unei mulțimi de greci”, dificultatea ultimă se rezumă întotdeauna la cultul lui Palama. De exemplu, găsim la p. 396: „Da, zise unul dintre preoți: dar Părinții nu-l